

מערך הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

The Civil Legal Aid Clinic
in Jewish Law Tribunals

הקליניקה לסיוע אזרחי
על פי המשפט העברי

נייר עמדה בנוגע להצעת חוק הפחתת השימוש בשקיות פלסטיק

הצעת החוק

בשנים האחרונות הוגשו הצעות חוק שונות שמטרתן להפחית באופן משמעותי את השימוש בשקיות פלסטיק, לשם קידום הזכות לסביבה נאותה, למניעה ולצמצום של מפגעים סביבתיים, לשיפור איכות החיים והסביבה ולשמירה על המערכות האקולוגיות והמגוון הביולוגי, למען הציבור ולמען הדורות הבאים.

ההצעות מבקשות לצמצם את השימוש בשקיות פלסטיק בבתי עסק, תוך עידוד השימוש בשקיות רב-פעמיות, וכן להעלות את המודעות לנזקים הקשים שהצריכה הבלתי-מרוסנת של שקיות פלסטיק גורמת לסביבה, לציבור ולדורות הבאים.

בישראל משתמשים מדי שנה בכ-2 מיליארד שקיות פלסטיק, ומשך השימוש בהן עומד על 11 דקות במוצע. בכל חודש נצרכות כ-430 מיליון שקיות פלסטיק ברשתות השיווק – צריכה ממוצעת של כשתי שקיות ליום לאדם. צריכת השקיות הממוצעת של משק בית היא יותר מ-1,000 שקיות בשנה.¹ שקיות אלו נזרקות לפח האשפה ומובלות לאתרי הפסולת, שם לוקח להן עשרות שנים להתכלות. מממצאי סקר הרכב הפסולת בישראל עולה כי שקיות פלסטיק מכל הסוגים מהוות קרוב ל-28% מנפח הפסולת.² הנזק הסביבתי שנגרם כתוצאה מכך הוא עצום, ורק הולך ומתגבר.

ברצוננו לבחון מה עמדת המשפט העברי ביחס להצעות חוק אלה. לצורך כך, יש לבדוק תחילה האם ערך איכות הסביבה מוכר על ידי ההלכה. אם יתברר כי התשובה לשאלה זו חיובית, יש לבחון שאלה מורכבת יותר, והיא, האם ניתן לחייב אדם להוציא מהממון הפרטי שלו בשביל ערך ציבורי זה?

יחסו של המשפט העברי לאיכות הסביבה

האדם הראשון נצטווה בגן עדן "לעבדה ולשמרה"³, כלומר, הוטל עליו לעבד את העולם, לפתח ולשכלל אותו, אך בו בזמן להיזהר שלא להשחית או להרוס אותו. המדרש מחדד את חשיבות החובה המוסרית להגן על איכות הסביבה שהוטלה על האדם:

"בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן, וכל מה שבראתי- בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך"⁴.

¹ נתונים מתוך דברי ההסבר להצעת החוק ומתוך אתר 'המועצה לישראל יפה' - <http://www.israel-yafa.org.il/Hebrew>.

² נתונים מתוך אתר המשרד לאיכות הסביבה - <http://www.sviva.gov.il/Pages/HomePage.aspx>.

³ בראשית, ב, טו.

אוניברסיטת בר-אילן
Bar-Ilan University

מען למכתבים: הקליניקה למשפט עברי - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 52900, ישראל
Postal Address: Jewish Law Clinic - Faculty of Law, Bar-Ilan University, Ramat Gan 52900, Israel
<http://law-clinics.biu.ac.il> • Jewish.law@mail.biu.ac.il • Tel: 972+ 3 531 8105 • טל • Fax: 972+ 3 513 7085 • 079

דברים אלה מבהירים מבחינה הגותית, כי כל מה שברא אלקים, נועד לשימוש ולהנאת בני האדם. מצד שני, קיים גבול לשימוש זה האוסר על האדם לקלקל ולהחריב את העולם.

ההלכה אמנם אינה מתייחסת לעניין הנקודתי שלנו לגבי הפחתת השימוש בשקיות פלסטיק, אך במשפט העברי ניתן למצוא דוגמאות רבות אחרות שמהן למדים על יישום קונקרטי של החשיבות המוסרית בהגנה על איכות הסביבה.

המשנה קובעת ש"מרחיקין את הנבלות ואת הקברות ואת הבורסקי מן העיר חמשים אמה", משום החשש שבני העיר יסבלו מן הריח הרע המופץ מבתי עסק אלו. יש כאן משקל לא רק למרחק מן העיר, אלא גם למיקומו של בית העסק. לכן "אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר",⁵ "מפני שרוח מזרחית חמה וממעטת היזק ריח עיבוד העורות".⁶

בשולחן ערוך⁷ נאמר כי החובה להימנע מהפצת ריחות לא נעימים מוטלת על כל יחיד, ולא רק על רשויות המדינה. כך למשל נפסק ש"מי שעשה גורן בתוך שלו, או קבע בית הכסא או מלאכה שיש בה אבק ועפר וכיוצא בהם, צריך להרחיק כדי שלא יגיע העפר או ריח בית הכסא או האבק לחברו".

בספר דברים⁸ ישנו ציווי מיוחד בעבור אנשי הצבא: "וְיָנִיד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזָנֶיךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחִפְרָתָה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צַאֲתֶךָ". מן הכתוב עולה, כי גם במחנה הצבאי, בו קשה לשמור על תנאי הגיינה נאותים, מצווים אנשי הצבא להקצות מקום מיוחד מחוץ למחנה והחייילים נדרשים לשאת עימם כלי מיוחד לכיסוי צרכיהם. זאת משום ש"הנקיות מידה מן המידות הטובות, המביאה לידי רוח הקודש... וגם יש בזה שבח לאומה ויראו מחניהם קדוש ונקי מכל טינוף".⁹

בתלמוד¹⁰ מובאת ברייתא בדבר הוצאת מי שפכים ומרחץ מרשות היחיד לרשות הרבים. הברייתא קובעת שהדבר אסור בימות החמה, שבהם רשות הרבים יבשה, אך מותר בימות הגשמים, שבהם ממילא רשות הרבים מלאה מים והוצאת המים לרשות הרבים אינה מזהמת כלכך.

בנוסף, מי שרואה נבלה ברשות הרבים, חייב להרחקה, ואפילו לשכור אדם כדי להוציאה אל מחוץ לעיר.¹¹

⁴ קה"ר, פרשה ז, על פסוק יג.

⁵ ספר החינוך, תקכט.

⁶ רמב"ם, הלכות שכנים, י, ד.

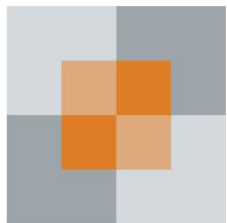
⁷ שולחן ערוך, חושן משפט, קנה, לד.

⁸ דברים כג, יד.

⁹ ספר החינוך, תקס"ו.

¹⁰ משנה, בבא קמא, ו, א.

¹¹ בן איש חי, א, כי תצא, יד.

מעון הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

The Civil Legal Aid Clinic
in Jewish Law Tribunals

הקליניקה לסיוע אזרחי
על פי המשפט העברי

במשנה¹² גם מובאת תקנה מיוחדת הקובעת שאין לגדל בארץ ישראל בהמה דקה "משום ישוב ארץ ישראל", כי בהמה דקה "מבעירה את השדות". בתקופת התלמוד הרחיבו את תקנה זו גם לבבל.

עוד עולה מן המשנה כי ישנו ערך גם לנוי העיר וכי יש להקפיד על קיומם של מרחבים ירוקים. הפיכת שטח חקלאי לשדה פתוח פוגעת בצמחייה, והפיכת שטח פתוח לשטח חקלאי מחריבה את נוי העיר, וגם הפיכת שטח פתוח לשטח בנוי פוגמת ביופייה של העיר: "אין עושים שדה מגרש ולא מגרש שדה ולא מגרש עיר ולא עיר מגרש"¹³.

ניתן למצוא הד במקורות המשפט העברי גם לעיקרון של מחזור פסולת. נקבע ששיירי הדם שבמקדש אינם מושלכים לאשפה, אלא "נמכרין לגננים לזבל"¹⁴. גם מכנסי הכהנים שבלו אינם מושלכים, אלא "מהן היו מפקיעין, ובהן היו מדליקין, ולא הייתה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה"¹⁵.

על אף כל המקורות שצוינו, יודגש כי יש הסוברים שלמרות שהשמירה על איכות הסביבה הינה ערך חשוב היא איננה חובה הלכתית אלא אך בגדר 'מידת חסידות'. כך למשל מבהיר הרב ישראל רוזן במאמרו בנושא¹⁶ לכן לדעתו, אם השמירה על איכות הסביבה מנוגדת לנוחיות **משמעותית** של האדם, או גורמת להוצאה **כספית ניכרת**, הרי שמן הבחינה ההלכתית הפורמלית הערכים האקולוגיים אינם גוברים על פגיעות אלה.

ציווי נוסף שיש לו קשר לאיכות הסביבה, הינו איסור "בל תשחית" אשר עניינו - שלא להשחית דברים שיש בהם תועלת, בין אם הם דברי מאכל, בין שאר כלים או חומרי גלם, בכלל זה ניתן אולי לכלול השלכת שקיות פלסטיק אשר גורמת לנזק סביבתי. מקורו של האיסור הינו:

"כי תצור אֶל עיר זְמַים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְשָׁהּ, **לֹא תִשְׁחִית אֶת-עֵצָהּ** לְנַדְחַי עָלֶיהָ גְרָזָן - כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֵתוּ לֹא תִכְרֹת: כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לְבָא מִפְּנֵיךָ בְּמִצּוֹר. כִּי רַק עֵץ אֲשֶׁר תִּדְעַע כִּי לֹא עֵץ מֵאֲכָל הוּא - אֵתוּ תִשְׁחִית וְכָרַת וּבְנִית מִצּוֹר עַל הָעִיר אֲשֶׁר הוּא עֵשָׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּה"¹⁷.

הרמב"ם מרחיב את האיסור גם מעבר להשחתת עצים: "ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים, וקורע בגדים, והורס בניין, וסותם מעיין, ומאבד מאכלות דרך השחתה עובר ב"לא תשחית"..."¹⁸.

¹² משנה, בבא קמא, ז, ז.

¹³ משנה, ערכין, ט, ח.

¹⁴ משנה, יומא, ו.

¹⁵ משנה, סוכה, ה, ג.

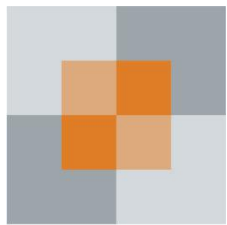
¹⁶ הרב ישראל רוזן, איכות הסביבה מול נוחיות האדם, שערי צדק, ו (תשס"ד), עמ' 202-212.

¹⁷ דברים, כ, יט-כ.

אוניברסיטת בר-אילן
Bar-Ilan University

מעון למכתבים: הקליניקה למשפט עברי - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 52900, ישראל
Postal Address: Jewish Law Clinic - Faculty of Law, Bar-Ilan University, Ramat Gan 52900, Israel
http://law-clinics.biu.ac.il • Jewish.law@mail.biu.ac.il • Tel :972+ 3 531 8105 : טל • Fax :972+ 3 513 7085 : 079

מערך הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

The Civil Legal Aid Clinic
in Jewish Law Tribunals

הקליניקה לסיוע אזרחי
על פי המשפט העברי

בעל החינוך מבהיר את הרציונל העומד מאחורי איסור 'בל תשחית':

"שורש המצווה ידוע, שהוא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת ולהידבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק מכל דבר רע ומכל דבר השחתה, וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקרבים אותם לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר מהשחית בכל כוחם, ולא כן הרשעים, אחיהם של מזיקין, שמחים בהשחתת עולם והמה משחיתים".¹⁹

בדברי ההסבר להצעת החוק מובהר כי לכל שקית פלסטיק לוקח מאות שנים להתפרק באופן טבעי, בניגוד לשקיות נייר וכיוצא בן שמתכלות בקלות. שימוש בלתי מרוסן בשקיות פלסטיק הוא הגורם העיקרי לזיהום השטחים²⁰, הן במרחב העירוני והן בשטחים פתוחים וכן גורם לפגיעה חמורה ומסוכנת מאוד לבעלי חיים שכתוצאה מבליעת שקיות פלסטיק עלולים להיחנק ולמות. כמו כן, צמחים רבים שמכוסים בשקיות פלסטיק נפגעים כתוצאה מפיחות כמות הגזים המתחלפים. ניתן להסיק כי השימוש הרב שנעשה בשקיות פלסטיק אכן גורם לנזקים בלתי הפיכים לסביבה, ואכן נכלל בגדר איסור 'בל תשחית'.

אך גם לגבי איסור זה מבהיר הרב אליעזר מלמד כי אם נדרשת טרחה יתירה על-מנת למנוע 'בל תשחית', אין חובה לטרוח :

"אדם שערך סעודה גדולה, ונשאר לו הרבה אוכל, אסור לו לזרוק את האוכל שנותר לפח, אלא - עליו להשתדל להקפיד את האוכל כדי לאוכלו אחר-כך. ואם נשאר הרבה מאוד אוכל, עד שמשפחתו לבדה לא תוכל לאכול את כולו, מן הראוי להשתדל לחלק את הנותר לקרוביו או שכניו. אם יוכל למצוא עניים שיחפצו בו, הרי זה משובח, שכך יוכל גם להציל את האוכל מהשחתה וגם לקיים מצוות צדקה. אבל אם חיפוש אנשים שירצו לקחת את הנותר, והבאתו אליהם, כרוכים בטרחה יתירה, אזי אין חובה לטרוח על חלוקת האוכל, ומותר להניחו בפח".²¹

בנדון שלנו, הצעת החוק להפחתת השימוש בשקיות פלסטיק אמנם כרוכה בטרחה לציבור ויש בה אף פגיעה ממונית, אך דומה שהטרחה והפגיעה הממונית אינן חריפות ביחס לערך המוגן. משכך, ניתן להעריך כי המשפט העברי ייטה לצדד בחובה המוטלת על היחיד להימנע מפגיעה כזו. זכותו של השלטון לדרוש מהיחיד להקריב מממונו ונוחותו לצורך הגנה על ערך זה תבחן כעת.

¹⁸ רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ו, הלכה יד. בנוגע לשאלה האם מדובר באיסור תורה או בדברי חכמים ראה לדוגמה: הסמ"ג, לאוין רכ"ט; הסמ"ק סימן קע"ה ועוד.

¹⁹ ספר החינוך, מצווה תקכט.

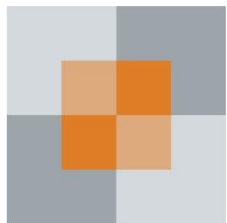
²⁰ נתונים מתוך דברי ההסבר להצעת חוק הפחתת השימוש בשקיות פלסטיק, התשע"ד-2014.

²¹ הרב אליעזר מלמד, 'כבוד הלחם - בל תשחית', באתר ישיבת בית אל - <http://www.yeshiva.org.il/midrash/7732>.

אוניברסיטת בר-אילן
Bar-Ilan University

מען למכתבים: הקליניקה למשפט עברי - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 52900, ישראל
Postal Address: Jewish Law Clinic - Faculty of Law, Bar-Ilan University, Ramat Gan 52900, Israel
<http://law-clinics.biu.ac.il> • Jewish.law@mail.biu.ac.il • Tel: 972+ 3 531 8105 • טל: 972+ 3 513 7085 • פקס: 072+ 3 513 7085

מעון הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

The Civil Legal Aid Clinic
in Jewish Law Tribunals

הקליניקה לסיוע אזרחי
על פי המשפט העברי

מטרה ציבורית ראויה הכרוכה בהוצאה ממונית של הפרט

גם אם יוסכם כי הגנת הסביבה והצורך לחסוך במשאבים הינם ערכים חשובים, יש לברר האם המשפט העברי מאפשר לשלטון לחייב אדם להוציא מהממון הפרטי שלו בשביל ערך ציבורי מעין זה? שהרי במידה שהצעת החוק תעבור, היא תכלול פגיעה בקניינו של הצרכן שיצטרך לשלם עבור שקיות הפלסטיק מממונו הפרטי, שקיות שעד כה ניתנו לו בחינם לתחושתו.

לפי "פרשת המלך" המובאת בספר שמואל,²² למלך ישנה סמכות לפגוע בחירותם של נתיניו ובקניניהם לצרכי הממלכה. וזה לשון המקרא:

"ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם, את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו. ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו. ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות. ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו. וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן לסריסיו ולעבדיו. ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו. צאנכם יַעֲשֶׂר ואתם תהיו לו לעבדים".

אמנם בגמרא, נחלקו האמוראים האם נפסקה ההלכה בהתאם לכתב בספר שמואל, והרמב"ם הוציא את הדברים מפרשטו של מקרא ומצמצם את סמכויותיו של המלך לפגוע בקניניהם של נתיניו עד למינימום. הוא הגביל סמכות רחבה זו רק "לתכלית ראויה" ו"למידה שאינה עולה על הנדרש":

וכן לוקח מן בעלי האומניות כל מה שהוא צריך ועושיין לו מלאכתו ונותן שכרן, ולוקח כל הבהמות והעבדים והשפחות למלאכתו ונותן שכרן או דמיהן, שנאמר: "ולחרוש חרישו ולקצור קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו, ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו".²³

סוגיה נוספת ממנה עולה שהמלך רשאי לפגוע בקניינו של היחיד למען האינטרס הציבורי (מלבד הסמכות שיש בידיו להטיל מיסים לצרכי הממלכה, סמכות שאינה מוטלת בספק), ולא דווקא במסגרת פעולה מלחמתית, היא סוגיית "דינא דמלכותא דינא".²⁴ האמורא שמואל מוכיח ש"דינא דמלכותא דינא" (כלומר, שיש תוקף הלכתי לחוק המלך) מכך שאף שבאופן עקרוני

²² שמואל א, ח, יא-יז.

²³ רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ד, הלכה ג.

²⁴ בבא קמא, קיג, ע"ב.

אוניברסיטת בר-אילן
Bar-Ilan University

מעון למכתבים: הקליניקה למשפט עברי - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 52900, ישראל
Postal Address: Jewish Law Clinic - Faculty of Law, Bar-Ilan University, Ramat Gan 52900, Israel
http://law-clinics.biu.ac.il • Jewish.law@mail.biu.ac.il • Tel: 972+ 3 531 8105 • טל • Fax: 972+ 3 513 7085 • 072

נכס גזול אסור בהנאה, הרי שמותר לעבור על גשרים שהקים המלך מחומרי גלם שהפקיע מבעלים פרטיים בלא לפצותם על כך. וכך נפסק בשולחן ערוך: ²⁵

"[אם אדם פרטי] גזל דקלים ועשה מהם גשר, אסור לעבור עליו, וכן כל כיוצא בזה... אבל מלך שכרת אילנות של בעלי בתים ועשה מהם גשר, מותר לעבור עליו... וכן אם הרס בתים ועשה דרך או חומה, מותר ליהנות בה, וכן כל כיוצא בזה, שדין המלך דין."

הגאון מווילנא²⁶ קושר בין שתי הסוגיות ורואה בסוגיית "דינא דמלכותא דינא" יישום העיקרון שנקבע ב'פרשת המלך' בספר שמואל והובהר בתלמוד בעניינו של דוד המלך, ולפיו מלך רשאי לפגוע בזכויות היחיד למען האינטרס הציבורי.

על פי מקורות אלה, עומדת לשלטון הזכות לפגוע בקניינו של אדם, ואף פגיעה קשה ומרחיקת לכת, לצורך קידום אינטרס ציבורי. מכאן עולה כי אין פסול בהצעת החוק הקובעת כי הצרכן ישלם מכספו עבור שקיות פלסטיק, על מנת להגן על הערך הציבורי של שמירה על איכות הסביבה, והימנעות מהשחתת הצומח והחי, בהנחה שנתוני אתר המשרד לאיכות הסביבה אכן משקפים את המציאות בשטח.

עם זאת, ראינו כי הרמב"ם מצמצם את זכות הפגיעה, וקובע כי צריכים להתקיים שני תנאים על-מנת שהשלטון יוכל לפגוע בקניינו של האדם:

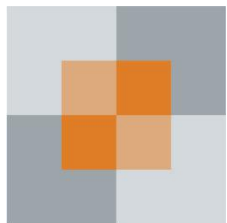
(1) תכלית ראויה.

(2) מידה שאינה עולה על הנדרש.

על בסיס הדיון בחלקה הראשון של חוות דעת זו, עולה המסקנה כי כלל הנראה מתקיים התנאי הראשון שהציב הרמב"ם. דהיינו, השמירה על איכות הסביבה הינה בהחלט ערך חברתי ראוי להגנה לפי המשפט העברי. אולם האם מתקיים התנאי השני הדורש כי הפגיעה בקניינו של האדם לא תעלה על הנדרש?

הצעת החוק אינה מבקשת לאסור מכל וכל שימוש בשקיות הפלסטיק, אלא מאפשרת את השימוש בעלות נמוכה יחסית לכל שקית. אכן מדובר על עלות נוספת לצרכן, אך דומה שהמחיר המוצע אינו גבוה באופן יחסי, לעומת מוצרים אחרים, בהנחה שירכשו שקיות בודדות בלבד. אמנם צרכן אשר ירכוש שקיות באופן חופשי, באותה כמות בה השתמש טרם קבלת הצעת החוק, יצטרך לשלם מחיר גבוה עד מאוד. אולם יש להדגיש, כי החוק אינו מבקש להכריח את הצרכנים לשלם סכום זה

²⁵ שולחן ערוך, חושן משפט, סימן שסט, סעיף ב.
²⁶ ביאור הגר"א, חושן משפט, סימן שסט, ס"ק ח.

מעון הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

The Civil Legal Aid Clinic
in Jewish Law Tribunals

הקליניקה לסיוע אזרחי
על פי המשפט העברי

עבור השקיות, אלא להיפך. הוא מנסה לעודד אותם לעבור לשימוש בשקיות רב פעמיות ולהימנע מתשלום עבור שקיות חד פעמיות. עולה מכאן שלצרכנים ישנה אפשרות כלל לא לשלם מממון הפרטי עבור השקיות, וכך לא תיווצר כל פגיעה בקניינם. לכל היותר הם יסבלו מפגיעה בנוחותם בשל הצורך להתרגל לאופן אחסון שונה של המוצרים הנרכשים בחנות.

מעבר לכך, ניתן גם לטעון כי חובת התשלום עבור שקיות פלסטיק, אין בה כלל משום פגיעה בזכויות הפרט שכן מלכתחילה אין לצאת מתוך נקודת הנחה שברור מאליו שהשקיות תוענקה בחינם. אמנם הציבור בישראל התרגל למצב זה, אך אין מדובר בזכות יסוד אשר ראויה להינתן ללא תשלום, כמו הזכות לנשום אוויר לדוגמה. עם זאת, בתגובה לטענה זו ניתן לטעון, כי יתכן שבדבר שכבר הפך לחזקה, אכן קיימת פגיעה. המשק הישראלי התרגל כבר שנים לכך ששקיות פלסטיק ניתנות ללא הגבלה והעלות מגולמת במחיר המוצר ואינה גלויה ומובהקת לעין הקונים. אם ייחקק חוק שיכריח אנשים לשלם עבורן הרי תהיה זו פגיעה בשל ההסתמכות שלהם בנוגע לכלכלת משק הבית הממוצעת בתכנון ההכנסות וההוצאות. לפיכך, חוזר על כנו הצורך להכריע בין הערכים השונים, על ידי בחינת מידת הפגיעה בזכויות הציבור אל מול חשיבות הערך המוגן של הגנה על איכות הסביבה מפני נזקן הכבד של השקיות.

בהקשר לכך יש לציין כי לאנשים ישנה נטייה לצרוך יותר ממה שהם באמת צריכים כאשר הם חשים שהחפץ או השירות ניתנים בחינם (על אף שמחיר השקית למעשה מגולם במחיר המוצר, כאמור, כך שהשקיות אינן ניתנות בחינם, אלא בתשלום עקיף). ולהיפך, כאשר אדם נצרך לשלם באופן ישיר ומוחשי על דבר מסוים, הוא יסקול האם הדבר באמת הכרחי בשבילו, ולא יקנה יותר מכדי צרכו. לכן, כל עוד שקיות הפלסטיק מחולקות לצרכן לכאורה באופן חופשי, הצריכה הינה בלתי מרוסנת ולא תמיד לצורך ממשי.

הסבירות שהחוק יגשים את מטרתו

בעקבות הדיון עד כה, על פיו עולה כי ניתן לחייב את הפרט לוותר על מעט מממונו ונוחיותו לצורך הגשמת מטרה ציבורית בדמות שמירה על איכות הסביבה, הרי שיש לברר מה היא הסבירות שהחוק אכן יגשים את מטרתו, לאור הכלל: "אין גוזרים גזירה על הציבור אלא אם כן הגזרה נראית להם תקנה טובה וראויה".²⁷

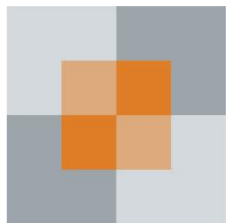
דומה שבכלל 'תקנה טובה וראויה' יש לכלול מטרה ריאלית וישימה, שאם לא כן תהיה זו הטרחת הציבור לחינם. כלומר, לשני הכללים שקבע הרמב"ם: 'תכלית ראויה', 'במידה שאינה על הנדרש', יש להוסיף כלל הקושר ביניהם על פי יש צורך לבחון האם הפגיעה בקניין ובנוחות אכן תוביל להשגת התכלית הראויה.

²⁷ קונטרס אוהב משפט, ד.

אוניברסיטת בר-אילן
Bar-Ilan University

מעון למכתבים: הקליניקה למשפט עברי - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 52900, ישראל
Postal Address: Jewish Law Clinic - Faculty of Law, Bar-Ilan University, Ramat Gan 52900, Israel
http://law-clinics.biu.ac.il • Jewish.law@mail.biu.ac.il • Tel: 972+ 3 531 8105 • טל • Fax: 972+ 3 513 7085 • 07

מערך הקליניקות
הפקולטה למשפטים
אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למשפטים אוניברסיטת בר אילן

The Civil Legal Aid Clinic
in Jewish Law Tribunals

הקליניקה לסיוע אזרחי
על פי המשפט העברי

לצורך כך נישא עניינו למתרחש ברחבי העולם בתחום זה. אירלנד היא המדינה אשר יישמה באופן הגורף ביותר את מס השקיות. כל צרכן משלם \$0.15 על כל שקית (למעט חריגים). המיסים נאספים בקרן מיוחדת המשמשת לתיקון מפגעי השקיות.

מאז החלת החוק ירדה צריכת השקיות באירלנד ב- 90% ונאספו כ 9.6 מיליון דולר בקרן. מדינות נוספות המיישמות בהצלחה חוק דומה להפחתת השימוש בשקיות פלסטיק הן מלטה, סין, הונג קונג, דנמרק, סן ופרנסיסקו.

אמנם אף אם חוק דומה השיג את מטרתו במדינות אחרות, אין באפשרותנו לקבוע באופן חד משמעי כי גם בישראל הוא יביא לתוצאות דומות. אולם, דומה כי כל עוד החוק ראוי וההערכה הסבירה היא שהוא אכן ישיג את מטרתו, ניתן ורצוי לחוקקו. יש לציין כי לפי סקרים שערך המשרד להגנת הסביבה, יותר מ-70% מהציבור בישראל תומכים בהפסקת חלוקת שקיות הניילון בחינם במרכולים ובשווקים, נתון המחזק את הסברה שהחוק אכן יגשים את מטרתו.²⁸

עם זאת, על אף ההכרה בערכים עליהם מבקשת הצעת החוק להגן, יש לשקול האם ראוי להטיל את התשלום על הצרכנים שאינם בעלי הכיס העמוק, או שמא על מנת לצמצם את התופעה יש להטיל את עלות הפיקוח על המוכרים והרשתות הגדולות באמצעות קנס בגין אספקת שקיות ללא הגבלה. כמו כן, ראוי לשקול האם הסכום שיוטל בהתאם להצעה הוא מידתי ביחס לנוק הסביבתי שמחוללות השקיות, וכן לשקול לנתב את הכספים שיתקבלו מרכישת השקיות להשקעה בקידום ערכים סביבתיים לתועלת הציבור.

מעבר לכך יש להדגיש, כי העלאת מודעות ציבורית לצורך בשמירה על איכות הסביבה לא תוכל להשיג את מטרתה אך ורק באמצעות חקיקה, אלא בעיקר בצורה ישירה באמצעות מסגרות חינוכיות, פרסומים באמצעי התקשורת השונים ועוד.

נייר עמדה זה נכתב על ידי דנה בבין, סטודנטית בקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי,

בהנחיית מנהלת הקליניקה, ד"ר שפרה מישלוב

²⁸ ראה נתונים מתוך אתר המשרד להגנת הסביבה –

<http://www.sviva.gov.il/InfoServices/NewsAndEvents/MessageDoverAndNews/Pages/2014/February2014/EndNylonBags.aspx>

אוניברסיטת בר-אילן
Bar-Ilan University

מען למכתבים: הקליניקה למשפט עברי - הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 52900, ישראל
Postal Address: Jewish Law Clinic - Faculty of Law, Bar-Ilan University, Ramat Gan 52900, Israel
http://law-clinics.biu.ac.il • Jewish.law@mail.biu.ac.il • Tel :972+ 3 531 8105 • טל : 972+ 3 513 7085 • פקס